

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ

У розбудові професійної освіти нині спостерігається низка тенденцій, які характеризують сучасний стан освіти в розвинених країнах і зумовлюють принципи її реформування [4, с. 121-122.]. Ці тенденції безпосередньо торкаються навчання фахівців будь-якого профілю: становлення неперервної багаторівневої системи підготовки фахівців, інтеграції навчальних закладів, що забезпечує мобільність у темпах навчання і виборі майбутньої спеціальності, можливість опанувати нові кваліфікації на базі отриманої освіти; збагачення навчання сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями та електронними освітніми ресурсами – педагогічні програмні засоби, служби Інтернету, дистанційні форми донесення контенту; оновлення й оптимізація змісту підготовки фахівців за допомогою стандартів освіти на компетентнісній основі, нових освітніх технологій, структур і методів управління [7, с. 17-20].

Загальні засади професійної педагогіки досліджували Ю. Бабанський, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, І. Підласий та ін. Особливості педагогіки професійно-технічної освіти обґрунтували С. Батишев, В. Безрукова, А. Беляєва, Р. Гуревич, І. Козловська, Н. Кузьміна, М. Махмутов, Н. Ничкало, В. Радкевич та ін. Проблеми змісту, методів, форм навчання майбутніх фахівців розглядали В. Безпалько, В. Биков, Д. Ельконін, І. Зимня, М. Козяр, А. Маркова, В. Ягупов та ін.

Оновлення стандартів професійної освіти у світовому освітньому просторі нині відбувається з наголосом на професійні стандарти та з орієнтацією на компетентнісний підхід до підготовки майбутніх фахівців. Міжнародна організація праці, яка встановлює інтернаціональні стандарти у сфері праці, зайнятості, професійної підготовки, умов праці, соціального забезпечення, безпеки праці й охорони здоров'я, а також міжнародного технічного співробітництва, висуває жорсткі вимоги до рівня компетентності фахівців, вимагає нових підходів до формування їхнього професіоналізму шляхом упровадження результативних, раціональних освітніх технологій і, відповідно, вдосконалення організаційної структури професійної освіти. Переорієнтація на компетентнісний підхід, пов'язана з динамічними змінами на ринку праці, в розвинутих країнах є загальним напрямом модернізації систем професійної освіти.

Один із провідних чинників, які обов'язково враховують за рубежом для визначення концептуальних засад підготовки фахівців-виробничників різного кваліфікаційного рівня, це співвідношення між чисельністю кваліфікованих робітників, техніків та інженерно-технічних працівників у кожній конкретній галузі. У розвинутих західних країнах співвідношення кількості спеціалістів з вищою освітою та фахівців, еквівалентних випускникам наших коледжів, у різних галузях економіки становить від 1:2 до 1:6. В Україні та інших країнах колишнього СНД, навпаки, на п'ять інженерів припадає лише один технік, що не дозволяє вивести промисловість на рівень світових стандартів [6, с. 18]. У науковій літературі подаються середні показники, за якими піраміда трудових ресурсів має про-

порції: на одного інженера – 4-5 техніків і від 6 до 20 робітників різної кваліфікації [3].

Уряди більшості країн здійснюють заходи для збереження та зміцнення національної самобутності систем освіти разом з упровадженням нових підходів і моделей підготовки фахівців, що виникли як реакція на геополітичні загрози та соціальні ризики. Спостерігається підвищення відповідальності держави, регіональної та місцевої влади за розвиток професійної освіти та доступ громадян до професійного навчання; застосовуються нові форми поєднання виробничого навчання та підготовки в навчальних закладах; інноваційні методи централізованого контролю якості; оновлюються стандарти професійної освіти [8, с. 315-316].

Зближення систем професійної освіти європейських країн полягає у формуванні єдиної моделі вимірювання професійної підготовленості та кваліфікації фахівців, побудові альтернативних моделей регулювання освіти, заснованих на співпраці з професійними асоціаціями та іншими соціальними партнерами. У країнах ЄС у різних формах відбувається децентралізація управління професійною освітою. Водночас, в освітніх системах, де традиційно домінує ринкове регулювання, посилюються механізми державного управління [8, с. 321-322].

Оновлення змісту освіти та методів навчання, широке використання інноваційних освітніх технологій, у тому числі «відкритої освіти», інтерактивних форм навчання, проектних та інших методів, що стимулюють активність студентів, формують навички аналізу інформації, збільшення ролі самостійної роботи та самонавчання майбутніх фахівців у країнах ЄС вважають обов'язковими заходами в напрямі оптимізації професійної освіти. Це зумовлює доцільність переходу української системи професійної освіти на реалізацію моделі випереджальної освіти, в основі якої покладена ідея розвитку особистості фахівця.

Досвід роботи в коледжі переконує, що підготовка фахівців середньої ланки має відбуватися на основі системного використання компетентнісного, інтегративного, ресурсного та інших сучасних підходів до формування висококваліфікованих фахівців відповідно до їхніх здібностей, освітніх можливостей і навчальних досягнень, запитів економіки та вимог високотехнологічних галузей виробництва. Для реалізації на практиці оптимізації професійної підготовки студентів доцільним є усунення суперечностей у змісті, формах і методах навчання, створення та підтримання у студентів адекватних психологічних установок, добір і застосування продуктивних методик навчання й освітніх технологій, оновлення навчально-методичного забезпечення й ефективне управління освітнім процесом.

Концепція оптимізації підготовки компетентних фахівців включає чотири основні напрями, які також можна вважати її рівнями: оптимізація змісту навчання; оптимізація форм, засобів, методів і технологій навчання; оптимізація навчальної, виховної та виробничої діяльності викладачів і студентів; оптимізація організації та управління освітнім процесом. Усі напрями оптимізації ґрунтуються на сучасних підходах, що регламентують побудову й управління освітнім процесом з позицій особистісно орієнтованої парадигми та дотримання відповідних методологічних вимог:

– соціально зумовлених (мотивація студентів відповідно до гуманістичних принципів, виховання у них власних етичних норм і установок, загальний розвиток майбутніх фахівців з урахуванням їхніх здібностей і схильностей, урахування конкретно-історичної соціокультурної ситуації, використання в навчанні продуктивних соціокультурних зразків поведінки та діяльності);

– психологічно спрямованих (рефлексивно-смыслова зумовленість особистісного та професійного самовизначення студентів, орієнтація на смислотвірні структури особистості, врахування індивідуальності кожного студента, творчого характеру людської психіки, опора як на раціональну сферу, так і на несвідоме у психіці, розвиток особистості через задоволення її базових потреб, забезпечення вільного вираження емоцій і почуттів, а також їх цілеспрямованого розвитку у суб'єктів освітнього процесу);

– дидактично спрямованих (еволюційність та еkleктичність освітніх процесів, відмова від наукоцентризму та технократизму в професійній підготовці, зорієнтованість педагогів на застосування ефективних і доцільних у кожному конкретному випадку методів педагогічного впливу, гуманістичність навчально-виховної діяльності при обов'язковому забезпеченні її технологічності, переорієнтація на технології самонавчання і саморозвитку, урахування динамічності особистісних якостей учасників освітнього процесу);

– регуляційно-управлінських (відносність освітніх прогнозів і рекомендацій, регламентованість організації та управління освітнім процесом потребами й інтересами студентів, формування їхньої освіченості та компетентності як основи соціального престижу, перехід від статистично орієнтованих до особистісно орієнтованих методів оцінювання сформованості якостей, властивостей і когнітивної сфери студентів).

Важливим завданням сьогодення є розроблення нових стандартів професійної освіти, які забезпечують взаємозв'язок та раціональне співвідношення загальнодержавної та регіональної складових змісту навчання, дозволяють перейти на багаторівневу підготовку. Компетентнісний підхід, вимагає розроблення кваліфікаційних стандартів, де чітко будуть встановлені вимоги до результатів навчання та індикаторів і критеріїв їх оцінювання.

На цій основі потрібно сформувані навчальні плани і програми, що повинні стати гнучкими за термінами і змістом, зорієнтованими на кінцеві результати навчання, які чітко враховують інтереси та вимоги учасників навчального процесу. При цьому належить відпрацювати механізми затвердження програм професійної освіти з боку роботодавців.

Структурна оптимізація спрямована на проектування змісту дисциплін природничо-наукового і професійного та практичного циклів на основі загальних кваліфікаційних вимог і специфічних регіональних потреб, а також залежно від обраної студентами індивідуальної траєкторії професійного розвитку, тобто має забезпечувати повноцінне професійне самовизначення майбутніх фахівців. Удосконалюючи формування професійної компетентності, у зміст робочих програм доцільно не лише додавати необхідні компоненти з урахуванням регіональної специфіки та вимог потенційних роботодавців, а й змінювати порядок і методику вивчення матеріалу, зазначеного в Державному стандарті освіти, залежно від початкових компетентностей, навчальної та виробничої спрямованості студентів.

При цьому зміст кожної дисципліни і навчання в цілому має вибудовуватися відповідно до цільових установок професійної підготовки.

Основою підвищення якості професійної освіти фахівців є розширення академічних свобод коледжів у формуванні змісту навчальних програм шляхом скорочення обсягу загальнодержавного компоненту на користь регіонального, а також методів і технологій професійної підготовки з урахуванням вимог роботодавців.

Удосконалення безпосередньої реалізації освітнього процесу професійної підготовки, на нашу думку, передбачає:

- використання чотирьох груп технологій інтенсифікації навчання з метою реалізації компетентісно орієнтованої професійної освіти (активізації та інтенсифікації діяльності студентів – ігрові технології та технології проблемного навчання; ефективної організації та управління процесом навчання – технології рівневої диференціації, індивідуалізації, випереджального навчання та інформаційно-комунікаційні технології; розвивального навчання – технологія саморозвитку та особистісно орієнтованого навчання; організації самостійної роботи студентів – репродуктивні, евристичні, дослідницькі технології);

- структурування діяльності студентів (мотивація – навчальні завдання – навчальні дії – контроль, що трансформується в самоконтроль – оцінювання, що переростає в самооцінювання);

- розвиток освітнього середовища коледжу, яке комплексно впливає на освітньо-професійну мотивацію студентів (заохочення, соціальне прийняття, становлення, особистісне зростання, залучення та особистісне замоусвідомлення, інтерес і прагнення до знань) і сприяє їхній навчально-пізнавальній активності (організація своєї навчальної діяльності, планування навчальної діяльності, сприйняття інформації, розумова діяльність, оцінювання та осмислення результатів власних навчально-розвивальних дій);

- націленість на комплекс ключових, загальнопрофесійних і професійних компетенцій, які повинні сформуватися у студентів у процесі професійної підготовки.

У контексті оптимізації цілей, функцій освітнього процесу професійної підготовки фахівців середньої ланки особливою значення набувають нові підходи щодо активізації пізнавальної самостійності студентів. Шлях до досягнення якості освіти полягає не в тому, щоб поставити майбутнім фахівцям високі вимоги, а в тому, щоб відкрити перед ними життєву перспективу, яка ставитиме до нього високі вимоги.

Під час оптимізації варто, на наш погляд, зберегти за основу (кардинально не змінювати) структуру та методіку організації навчально-виховного процесу, які вироблені на сьогодні в коледжах. Виходимо з того, що рівень професійних компетенцій за вимогами сучасного виробництва наближений до кваліфікації молодшого бакалавра та бакалавра. Безперечно, формування професійної компетентності пов'язане з міждисциплінарною інтеграцією знань і вмій як важливого чинника оптимізації освітнього процесу. Інтеграція передбачає не просто зв'язок, а й взаємопроникнення елементів змісту навчання з різних дисциплін природничо-наукової та професійно-практичної складових підготовки майбутніх фахівців.

Для оптимізації професійного навчання необхідно порозуміння всіх суб'єктів, які беруть участь в освітньому процесі:

– викладачі природничо-наукових дисциплін мають розглядати певні питання більш поглиблено для реалізації професійної спрямованості та формування на цій основі відповідних компетентностей майбутніх фахівців;

– викладачі дисциплін професійної та практичної підготовки повинні знати і враховувати індивідуальні можливості та потреби студентів, рівень їхньої початкової підготовки, регіональні вимоги провідних роботодавців;

– представники підприємств – брати участь в удосконаленні змісту та технологій навчання у коледжі, надавати належні умови і наставницьку допомогу в період практики, щоб студенти могли опанувати в подальшому професійно орієнтовані дисципліни, визначені стандартом або цільовим договором, залучатися до кваліфікаційної атестації випускників;

– студентів необхідно зацікавити та вмотивувати до вивчення і теоретичних, і конкретних виробничих питань для подальшого навчального і професійного розвитку на певному етапі навчання та професійної підготовки в цілому.

Практика свідчить, що підвищити активність студентів, розвинути бажання розглядати питання, пов'язані з різними аспектами майбутньої професійної діяльності та розвитку виробництва можна лише забезпечивши ініціативність педагогічного колективу, а також шляхом залучення до удосконалення певних професійних теоретичних і практичних курсів представників підприємств-роботодавців (виробничників-наставників). Важливим інструментом поліпшення якості освіти є інформаційно-комунікаційні технології, які значно розширюють доступ до інформації, урізноманітнюють професійну підготовку. Розроблення й упровадження інтелектуальних навчальних систем, індивідуалізація навчання за допомогою багатофункціональних електронних освітніх ресурсів забезпечує більшу ефективність педагогічного впливу в освітньому процесі, що дозволить майбутнім фахівцям бути конкурентоспроможними, досягати високих результатів у професійній діяльності [5, с. 259]. Найбільш оптимальним є поєднання інформаційно-комунікаційних освітніх технологій із перевіреними традиційними.

Висновок. Удосконалення підготовки фахівців середньої ланки вимагає змін у структурі професійної освіти в напрямі інтеграції до європейського освітнього простору, визначеного Болонськими та Копенгагенськими домовленостями. Ці процеси у вітчизняній освіті мають бути здійснені з максимальним збереженням накопиченого досвіду та національних традицій.

Список використаної літератури

1. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко, В.М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.]; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя ; НАПН України. — К.: Інформ. системи, 2010. - 342 с.

2. Бородієнко О. В. Система розвитку професійної компетентності керівників структурних підрозділів з продажу телекомунікаційних послуг та обслуговування абонентів / Бородієнко О. В. // Професійна освіта: проблеми і перспективи: зб. наук. пр. / ІПТО НАПН України. - К.; ІПТО НАПН України, 2014. - Вип. 6. - С. 14-19.

3. Высшая школа: конкретные шаги к реформированию // Экономика России XXI век. 2008. № 17.

4. Зеер Э.Ф. Профессиональное образование как фактор развития личности // Психология профессионального развития. – М., 2006. – С. 121-122.

5. Литвин А.В. Информатизация професійно-технічних навчальних закладів будівельного профілю : монографія / Андрій Вікторович Литвин. – Львів: Компанія «Манускрипт», 2011. – 498 с.

6. Мороз В. Д. Проблеми підготовки молодших спеціалістів в Україні і Болонський процес / Мороз В. Д. // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. Укр. інж.-пед. акад.; [ред-кол.: Б. М. Арпентьев та ін.; голов. ред. О. Е. Коваленко]. — Харків : УПА, 2004. - С. 12-19.

7. Панов В.И. Изменение стратегических ориентиров развития российского образования // Психодидактика образовательных систем. – СПб, 2007. – С. 17-20.

8. Олейникова О. Н. Основные тенденции развития и современное состояние профессионального образования в странах Европейского Союза: дис.. доктора педагогических наук : 13.00.01 / Олейникова, Ольга Николаевна. Ин-т сред. проф. образования Рос. акад. образования Казань, 2003. - 374 с.